

International Journal of Languages' Education and Teaching

Volume 5, Issue 1, April 2017, p. 709-727

Received	Reviewed	Published	Doi Number
06.03.2017	27.03.2017	24.04.2017	10.18298/ijlet.1724

THE RING IN THE FOLK STORIES

Yaprak Pelin ULUIŞIK¹

ABSTRACT

A ring is not just a piece of jewelry that indicates commitment, endless unity and loyalty; it is a symbol that has a chain of common meanings intertwined with similar features in different geographies. It is seen that rings in myths, epics, legends, fairy tales and folk stories provide features such as power, control, wisdom, youth, earthly and spiritual prosperity, good fortune, invisibility, shape changing, talking with plants and animals. Heroes wearing these rings that protect the human soul from the evil will not suffer in any way. In the stories of the west, it is often mentioned about cursed rings that effects its owner in a bad manner and brings only bad luck. These rings, located in places that can be associated with the underground such as the ground, the hole, the cave and the water bed, are given to the heroes by supernatural beings or wise men. Supernatural beings, such as demons or giants, are trapped in these rings, many of which are magical, as slaves of the rings at an unknown time. When the hero rubs his ring, reverses it, puts it in his mouth; when he hits the ring or whistles to it, the slave of the ring comes out and asks the hero for his wish. This wish is carried out by the slave right after the hero tells the slave what he wishes. In this article, many examples from the Chinese myths to the Arabic tales, from the Babylonian Talmud to the descriptions of Scandinavian, Celtic, Welsh, French and Spanish culture have been examined in order to determine the characteristics of the rings mentioned in folkloric tales. In addition, many examples of Turkish folk literature from Dede Korkut to Anatolian tales were also discussed.

Key Words: ring, magic, mythology, epic, tale, shape change

HALK ANLATILARINDA YÜZÜK

ÖZET

Yüzük, sadece bağlılık, sonsuz birliktelik ve sadakat belirten bir takı değildir; o, değişik coğrafyalarda benzer özelliklerle iç içe geçmiş, ortak anlamlar zincirine sahip bir semboldür. Mit, destan, efsane, masal ve halk hikayesi gibi anlatılarda yüzüklerin güç, kontrol, bilgelik, gençlik, maddi ve manevi refah, iyi şans, görünmezlik, şekil değiştirme, bitki ve hayvanlarla konuşabilme gibi özellikler sağladığı görülür. Ruhun kötü etkilerinden insanı koruyan bu yüzükleri takan kahramanlar hiçbir şekilde yara almaz. Genellikle Batı'nın anlatılarında sahibini kötü etkileyen, taşıyan kişiye uğursuzluktan başka bir şey getirmeyen lanetli yüzüklerden bahsedilir. Yer yarığı, delik, mağara ve su yatağı gibi yeraltı ile ilişkilendirilebilecek yerlerde bulunan bu yüzükleri kahramanlara doğüstü varlıklar veya bilge kişiler verir. Çoğu sihirli olan bu yüzüklere ifrit veya dev gibi doğüstü varlıklar, bilinmeyen bir zamanda yüzüğün kölesi olarak hapsolmüştür. Kahraman yüzüğü ovduğunda, ters çevirdiğinde, ağzına koyduğunda; yüzüğe vurduğunda veya ona doğru ıslık çaldığında yüzüğün kölesi ortaya çıkar ve kahramana dileğini sorar. Kahraman ona dileğini söyler söylemez de bu dilek, köle tarafından gerçekleştirilir. Bu makalede, halk anlatılarında geçen yüzüklerin özelliklerinin tespit edilebilmesi için Çin mitlerinden Arap masallarına, Babil Talmudu'ndan İskandinav, Kelt, Galler, Fransız ve İspanyol kültüründeki anlatılara kadar birçok örnek incelenmiştir. Ayrıca Dede Korkut'tan Anadolu masallarına kadar birçok Türk halk edebiyatı örneği de ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: yüzük, sihir, mitoloji, destan, masal, şekil değiştirme

¹ Doktor, Gazi Üniversitesi, ypeline@hotmail.com

1. Giriş

Görünenin ardındaki gerçeklik insanlar tarafından sembollere yüklenmiş; insan davranışı ve insanın hayat tecrübesi, sembollerin ve bu sembollere ait iç içe anlam katmanlarının oluşmasını sağlamıştır. Bu gizli anlamlar, ancak kullanıldığı olayın veya kişinin tecrübesi ışığında anlaşılabilir (Fromm, 1990, ss. 28). Basit olarak değerlendirilebilecek bir sembolün anlamlarını bile o sembolü kullanan insanı, o insanın kültür çevresini ve medeniyet dairesini derinlemesine inceleyerek bulmak mümkündür. İlkel zamanlardan bu yana, süsleme ve süslenme ihtiyacını karşılayan ve ayrıca bir erk işareti olan yüzükler, medeniyetlerin tamamında kullanılan ortak bir takı olmakla birlikte araştırıldıkça derinleşen anlamlar zincirine de sahiptir. Eliade'nin dediği gibi, semboller sorumsuz yaratılar değildir; bir gerekliliğe cevap vermek ve bir işlevi yerine getirmek için bu anlamlar zincirine sahip olmuşlardır (Eliade, 1992, ss. XIX). Öncelikle yüzüğün yuvarlak formu, başlangıcı ve sonu olmayan bir döngüye işaretle hayatı, zamanı ve evreni sembolize eder. Köşeleri olmadığı için yeryüzündeki en kusursuz ve en eşitlikçi formdur. Dini törenlerde, ayinlerde ve ritüellerde ahenkli bir şekilde, sanki bir daire içerisindeymiş gibi hareket edilmesi ve dairenin içine kötülüklerin, kötü ruhların giremeyeceği inancı da onun büyüsel bir özelliğe sahip olduğunu gösterir. Bağlılık, sadakat, sonsuz birliktelik, bir oluş gibi manevi anlamlarının yanı sıra yüzük, güç ve kontrol sembolüdür. Gerçek hayatta hükümdarların hükümdarlığının göstergesi olarak değerli yüzükler taşıdıkları ve bu yüzüklerin kendilerinden sonra gelen hükümdara da geçtiği bilinir. Destan, efsane, halk hikayesi, masal gibi anlatılarda ona sahip olan kahraman, daha önce olmadığı ve dünyada başka hiç kimsenin olamayacağı kadar güçlenir. Bu öyle bir güçtür ki, bu yüzüğü taşıyan kahramanın yapamayacağı hiçbir şey yoktur; artık her şey ve herkes onun emrindedir. Bu yüzüklerin taşları arasında duran taşların inanılmaz güzellikte olduğu anlatılır fakat bazen bu güzellik, bir süre sonra insan bedenini ele geçirir ve beynine hükmeder. Bu bakımdan yüzüğü taşımak kolay değildir; sahibini etkisi altına aldığı için ona her şeyi yaptırabilir. Yanlış insana ters etki eden yüzüğü taşınması gereken, gerçek kahramandır ve yüzük ona, kahramanlığını göstermesi için verilen, tanrısal bir müdahalenin işaretidir. Yüzük sayesinde kahramana birçok şey ayan olur; gizli düşünceleri okuyabilir, gerçekleri görebilir. Hayvanları ve bitkileri duyabilir, onlarla konuşabilir. Yüzüğü taşıdığı sürece genç ve dinç kalır. Cesaretine cesaret gelen kahraman yara almaz, ona silah ve büyü işlemez; çünkü yüzüğün halkası, kahramanın etrafını bir kalkan gibi çevirir ve bu halkadan içeri kötü olan hiçbir şey giremez, hiçbir silah onu yaralayamaz. Bu mantıkla, eskiden savaşa gidecek olan askerlerin buldukları yerde çevrelerine bir daire çizerek ceplerine bir yüzük, bilezik vb. bir dairesel obje koyduklarına burada dikkati çekmek gerekir. Bu askerlerin inandığı şey, bu dairenin ve objenin onları koruyacağı ve ruhlarının bedenlerinden ayrılmasını önleyeceğidir (Ersoy, 2000, ss. 75). Frazer, ruhsal olduğu kadar bedensel faaliyetleri bağlayan ve engelleyen bir gücün bazı insanlar tarafından düğümlere ve bağlara olduğu gibi yüzüklere de atfedildiğini belirterek şunları söyler:

Bu sebeple Carpathus adasında insanlar hiçbir zaman ölü bedenlere giydirdikleri giysilerin düğmelerini iliklemezler ve bütün yüzüklerin çıkarıldığından emin olurlar; çünkü derler ki ruh, küçük parmakta bile hapsolabilir ve huzur bulamaz. Burada şu çok açıktır ki, ruhun ölüm anında parmak uçlarından çıkıp gitmesi beklenmese de yüzük, ölümsüz ruhu bütün kaçış çabalarına rağmen hapseden kısıtlayıcı bir etki olarak tasarlanmıştır; kısaca düğüme benzer biçimde yüzük de manevi bir zincir gibi davranır. Bu Pythagoras'a atfedilen, insanların yüzük giymesini yasaklayan, eski bir Yunan özdeyişinin sebebi olabilir. Hiç kimse Lycosura'daki Mistress'in antik Arkadyalı tapınağına parmağında yüzüğüyle giremez. Faunus'un kahinine danışan insanlar iffetli (temiz) olmalı, et yememeli ve yüzük takmamalıydılar. Öte yandan, ruhun çıkışını engelleyen aynı kısıtlama kötü ruhların girişini de önleyebilir; bu sebeple biz yüzükleri iblislere, cadılara ve hayaletlere karşı muska olarak kullanılırken buluyoruz. Tyrol'de, lohusa yatağında olan bir kadının asla

nikah yüzüğünü çıkarmaması gerektiği söylenir; aksi halde ruhlar ve cadılar onun üstünde güç sahibi olabilir. Laponlarda tabuta ceset yerleştiren kişi merhumun kocasından, karısından ya da çocuğundan ceset mezara güvenle konana kadar sağ kolunda taşıyacağı pirinç bir yüzük alırdı. Yüzüğün bir tılsımla taşıyana zarar verebilecek hayaletlerden onu koruduğuna inanılırdı. Parmaklara yüzük takma geleneğinin ne kadar zamandır yüzüklerin ruhu vücutta ve iblisleri dışarıda tutan tılsımları olduğu inancından etkilendiği, hatta ondan kaynaklandığı, düşünölmeye değer bir sorundur. Burada yalnızca, şimdiye dek göröndüğü kadarıyla, Flamen Dialis'in kırık olmadığı sürece bir yüzük takamayacağı kuralına ışık tutan bir inanışla ilgileniyoruz. Bu inanış, giysilerinin üzerinde bir düğüm oluşturmayı yasaklayan kuralla bağlantılı olarak ele alındığında yüzük ve düğüm gibi maddi ve manevi prangaların kendinde somutlaşan güçlü ruhun giriş çıkışlarını engelleyebileceği korkusuna işaret eder (Frazer, 1996, ss. 293).

Stith Thompson, Anti Aarne ve Vladimir Propp'tan hareketle yüzük sembolüne bakıldığında yüzüğün olumlu ve olumsuz etkileri çeşitlenir. Yüzük, kendisini takana her anlamda refah sağlar; sağlık ve zenginlik verir, iyi şans getirir. Onu takan kahramanın sadece fakirlikten değil ateşten (yangından), zehirden, boğulmadan vb.'den de kurtulduğu görülür. Kahramanı sihirli bir uykuya yatırır veya onun bu uykudan uyanmasını sağlar. Onun sayesinde birden ortadan kaybolmak, bir şeyleri gizlice yapmak mümkündür. Olduramayacağı şey olmayan yüzüğün her zaman sadece iyiliği dokunmaz. Anlatılarda yanlış kişinin eline geçtiği için başına kötü şeyler gelen birçok insandan bahsedilir. Etkisi altına aldığı insanda unutkanlığa veya daha kötü hastalıklara, geçici baygınlık haline; boğmaya veya zehirleyerek öldürmeye sebep olabilir.

Yüzüklerin olağanüstü şeyleri gerçekleştirmek için aktif hale gelmeleri çeşitli yollarla olur. Bazı anlatılarda yüzüğü ovunca, bazılarında ise yalayınca ya da taşını avuç içine doğru döndürünce birden sihir gerçekleşir veya bir ifrit çıkıp gelerek kahramana dileğini sorar. Tam bu noktada dikkat çekici diğer bir durum da yüzüğün sihrini gerçekleştirme şeklidir. Çoğunlukla yüzüğün içine bir ifrit, nadiren şeytanın ta kendisi girer. Bunlar oraya bir zaman, bir şekilde, biri tarafından hapsedilmiş; artık sahibinin dileklerini gerçekleştirmekten başka bir şey yapamayan kölelerdir. Geri kalan anlatılarda yüzüğün sihrini gerçekleştirecek olan varlığın bir ifrit veya başka bir güç olduğundan bahsedilmez; fakat yüzüğü kahramana veren varlıklar zaten doğaüstü varlıklar olduğu için yüzüğün de doğaüstü bir güç sağlayacağı aşikardır.

2. Doğu ve Batı Anlatılarında Yüzük

Çin mitolojisinde, tanrıların yeşim taşlı yüzükleri olduğu söylenir. Yeşim taşının kötü ruhları uzaklaştırdığına inanan Çinlilere göre gökyüzünün dört elmas kralı vardır. Her biri, bir veya birden fazla sihirli nesneye sahiptir. Bu elmas krallardan biri Mo-li Ch'ing'dir ve o, parmağında yeşim taşlı bir yüzük taşır. Bir mitte, Yang Chien adlı düşmanları dört elmas kral ile mücadeleye girer ve onların sihirli nesnelerini alarak onları etkisiz hale getirmeye çalışır. İlk olarak da Mo-li Ch'ing'in sihirli yüzüğünü alır. Yüzüğün çalınmasından sonra talihsiz olaylar birbirini izler ve silahlarından yoksun kalınca eski güçlerini kaybeden elmas krallar birer birer öldürülür (Werner, 2008, ss. 101-103). Bir başka Çin anlatısında, modern Taoizmin kurucusu Chang Tao-Ling'in, yöre halkını rahatsız eden on iki kadını (kötü ruhu) kuyuya kapatışı anlatılır. Bu on iki kadın, Chang Tao-Ling'e yeşim taşından yüzükler vererek onun eşleri olmak ister. Chang Tao-Ling bu yüzükleri alır ve elinde bastırarak tek bir yüzük haline getirir. Sonra da bu yüzüğü bir kuyuya atar ve yüzüğü getiren kadın ile evleneceğini söyler. Kadınların hepsi yüzüğü getirmek için kuyuya atlar. Chang Tao-Ling de onların ardından hemen kuyunun ağzını kapatır. O günden sonra bu on iki kadın, kuyunun ruhları olarak bu kuyuda kalır (Werner, 2008, ss. 187). Çin efsanelerinin en bilindik kahramanlarından biri maymun kral Sun Ho-Tzu'dur. Bu maymun kral şekil

değiştirebilir, görünmez olabilir ve çok uzun bir yolu bir sıçrayışta aşabilir. Elinde “arzularının altın kaplanmış asası” yazılı, her şeyi gerçekleştirebilen bir asa taşır. Kendinin ve halkının ölüm belgelerini, yaşayanların ve ölümlerin defterinden yırtıp atmıştır. Bir gün Sun Ho-Tzu, Lao Chün adlı kahramanın ölümsüzlük haplarını çalar ve içer. Bunun üzerine Lao Chün de sihirli yüzüğünü ona fırlatır ve bu sayede Sun Ho-Tzu’yu alt etmeyi başarır (Werner, 2008, ss. 288).

Sihirli yüzük, bütün Ortadoğu coğrafyasını kapsayan ve Arap edebiyatının en şahane eserlerinden biri olan Binbir Gece Masalları’nda da görülen bir semboldür. Şehrazat’ın Şehriyar’a anlattığı, heyecan dolu masallardan üçü, sihirli birer yüzükten bahseder. İlk masal, “Balıkçı Cevder ya da Sihirli Heybenin Öyküsü”dür. İyi kalpli, dini bütün biri olan Cevder, sihirle uğraşan bir Magripli ile tanışır. Magripli için Eş-Şemerdel denilen defineyi bulup içindeki göksel çemberi, sürmedenliği, kılıcı ve yüzüğü ona getirmelidir. Yüzük, Gürüldeyen Gök Gürültüsü adlı bir ifrit tarafından korunur ve bu yüzüğün sahibinin dünyada korkması gereken hiçbir şey yoktur; dilerse tüm dünyanın sahibi olabilir. Cevder bu yüzüğü ve diğer istenilenleri alabilmek için birçok engeli aşar. Sihirli yüzüğü, defineyi koruyan Eş-Şemerdel’in parmağından alıp Magripli’ye getirir. Cevder ile Magripli’nin yolları orada ayrılır; ama bu ikili, bir zaman sonra yeniden karşılaşır. Bu sefer Magripli, Cevder’e sihirli yüzüğü verir ve yüzüğün kaşına elini sürdüğünde Gürüldeyen Gök Gürültüsü’nün gelip ona dileğini soracağını ve o ne isterse onu yerine getireceğini söyler. Yüzük sayesinde Cevder, Mekke ile Kahire arasındaki yolu yarım günde alır, kardeşlerini hükümdarın attırdığı zindandan kurtarır ve hükümdara ceza olsun diye onun bütün hazinesini alır, bir gecede altınlarla, halılarla ve şatafatlı eşyalarla dolu, görkemli, kocaman bir saray yaptırır; içini de genç kız ve erkeklerden oluşan hizmetkarlar ile doldurur. Yine yüzük sayesinde ifritleri insan kılığına sokturarak kendisine, hükümdarı aşırı korkutacak askerler temin eder. Hükümdar, Cevder’in gücünü anlayarak korkusundan her zaman temkinli davranmak zorunda kalır ve kız kardeşi ile Cevder’i evlendirerek sağlam bir dostluk kurar. Her şey yolunda giderken Cevder’in açgözlü, kötü kalpli kardeşleri bir plan yapıp Cevder’i zehirler ve onun yüzüğünü çalar. Yüzüğü çalan kardeş, Gürüldeyen Gök Gürültüsü’nü çağırıp diğer kardeşi öldürmesi için emir verir. Kendisi de Cevder’in karısı ile evlenmek ister. Kadın bunu kabul eder ve ilk gecelerinde onu, bir şerbete kattığı zehir ile öldürür. Kadın, bundan sonra hiçbir kötü maksat ile kullanılamasın diye yüzüğü paramparça eder (*Binbir Gece Masalları*, 2009, ss. 1600-1653). Diğer sihirli yüzük masalı, “Ballı Künefe / Eskici Maruf ve Karısı Fatıma’nın Öyküsü”dür. Masalın kahramanı Maruf, fakir bir ayakkabı tamircisidir. Mülayim bir adam olan Maruf, karısından aşırı eziyet görmektedir ve bunu, yaşadıkları yerde herkes bilir. Başından çeşitli maceralar geçer ve bir gün hazine dolu bir mağara ve bu mağarada akik taşlı, altın bir yüzük bulur. Akiğin üzerinde sihirli yazılar yazılıdır. Maruf yüzüğü parmağına takıp çevirince birden bir ifrit ortaya çıkar ve Maruf’a dileğini sorar. İfritin adı Mutluluklar Babası’dır ve onun, sahibi için yapamayacağı yoktur². Maruf’tan tek isteği, yüzüğü bir defa ovmasıdır; iki kez ovduğunda yüzüğün üzerinde yazan korkunç adların kendisini yakacağını ve Maruf’un onu ve onun hizmetini sonsuza kadar kaybedeceğini söyler. Maruf bu isteği anladığını belirtir ve ifritten ilk olarak yüzüğü bulduğu mağaradaki bütün hazineyi yeryüzüne çıkartıp etkileyici bir kervana yüklettirmesini ister. Sonra şahın yanına varır ve kervan dolusu zenginliği şahın emrindekilere dağıtıp tükenmez bir hazineyi şahın hazine odalarına doldurtur. Bunun üzerine şah ve veziri bu işin sırrını ona sorar; Maruf da içkili bir zamanında dilini tutamayıp onlara yüzükten bahseder. Vezir, yüzüğü yakından görmek istediğini söyleyince de yüzüğü parmağından çıkartıp vezire verir. Vezir o an yüzüğü ovup hemen şahın ve Maruf’un aç susuz kalacakları bir çöle atılmalarını ifrite emreder. Hükümdarlığını ilan ettikten sonra da bu

² Bu masalın bir versiyonu da Azerbaycan sahasında görülür. “Meher’in Nağlı” adlı bu versiyonda yüzüğün içinden yedi ifrit padişah çıkar ve bu ifritler, Meher için hizmet etmek istediklerini belirtir (Aydın, 2008, ss. 105-116).

olaylardan önce Maruf ile evlendirilen şahın kızıyla bir an önce evlenmek istediğini söyler. O da bu isteği kabul eder. Hemen evlendirilirler. Vezir ilk gecenin heyecanı ile, koşarak kızın odasına gider. Kız onu güzel karşılar ve ona, parmağındaki yüzükte bulunan ifritten korktuğunu ve biri onları izlerken hiçbir şey yapamayacağını söyler. Vezir de yüzüğü çıkartıp yatağın yastığının altına koyar. Tam kıza yaklaşmak için davranacakken kız, yüzüğü kapar ve taşını ovarak ifritten vezirin zindana atılmasını, kocasının ve babasının da hemen çölden alınarak saraya getirilmelerini diler. O günden sonra, yeniden bir uğursuzluk yaşamamak için, yüzük hep kızın parmağında kalır. Masalın sonunda, Maruf'un yerini öğrenir öğrenmez Mısır'dan kalkıp gelen kötü kalpli eski karısı Fatıma'dan da yine bu yüzüğün ifriti Mutlulukların Babası sayesinde sonsuza kadar kurtulmayı başarırlar (*Binbir Gece Masalları*, 2009, ss. 3105-3145). Binbir Gece Masalları içinde sihirli yüzükten bahseden son masal, "Alaaddin ve Sihirli Lamba Öyküsü"dür. Magripli sihirbaz, Alaaddin'i, lambayı alıp getirmesi için hazinenin olduğu deliğe yollarken onu bütün tehlikelerden ve kötülüklerden koruyacak olan bir yüzüğü onun parmağına takar. Lambayı aldığı delikte kapalı kalan Alaaddin, korkudan ellerini ovuştururken yüzükten dev gibi, çirkin bir ifrit çıkar ve ona dileğini sorar. Alaaddin de kapalı kaldığı bu delikten çıkmak ister. İfrit hemen onu oradan çıkartır. Masalda daha çok sihirli lambayı kullansa da Alaaddin'in bir gün yine bu yüzüğe işi düşer; çünkü Magripli sihirbaz Aladdin'den lambayı kaçırmayı başarır ve onun karısı ile sarayını lambanın ifriti sayesinde Magrip'e götürür. O zaman Alaaddin yeniden sihirli yüzüğüne başvurur. Yüzüğün ifritinden karısını ve sarayını ister; ama ifrit, lambanın ifritinden daha alt seviyede olduğu için bu işe gücünün yetmeyeceğini söyler. O zaman Alaaddin, eşinin bulunduğu yere gitmeyi diler; ifrit de hemen bu dileği gerçekleştirir. Magripli'den lambayı alabilmek için eşinin yardımı ile onu etkisiz hale getirmeyi planlayan Alaaddin, yüzüğün ifritinden Girit bengi adında, uyku verici bir toz ister. Alaaddin'in eşi bu tozu bir şerbete katarak Magripli'ye içirir. Olduğu yere bayılan Magripli'den lambayı alan Alaaddin, lambanın ifridine eşini ve sarayını Çin'de bulunan eski yerine götürmesini emreder. İfrit de bu isteği gerçekleştirir (*Binbir Gece Masalları*, 2009, ss. 2163-2266).

Yüzük ile ilgili anlatıların en bilineni, Süleyman peygamberin "Mühr-ü Süleyman"ıdır. Bu yüzük, hikmet sahibi peygamberin sağ elinin işaret parmağında takılıdır. Bazı masalarda bu yüzüğün demir-bakır karışımından olduğu ve üzerinde Allah yazdığı, dört değerli taşı bulunduğu söylenir (Öztürk, 2009, ss. 884). Süleyman'ın dünyadaki ve ahiretteki görkemli saltanatı, bu yüzük sayesinde. Ayrıca bu yüzük ona hayvanlarla konuşma, cinlere ve rüzgara hükmetme özelliği verir³. Her kim, nerede, ne zaman bir şey söylese rüzgarlar sayesinde bu söylenenleri Süleyman duyar. O, çok üzüntülü olduğu bir gün, yüzüğünü çok güvendiği cariyesi Emine'ye vererek hamama girer. Şeytan⁴ da Süleyman'ın kılığında Emine'ye gider ve yüzüğü ister. Emine de onu Süleyman zannedip yüzüğü şeytana verir. Şeytan, yüzüğü parmağına takar takmaz Süleyman'ın sahip olduğu her şeye sahip olur. Süleyman'a yakışmayacak, onun hayatta yapmayacağı hareketler yapmaya başlar. Asaf bunu fark eder ve saray halkına anlatır. Hep beraber şeytanı sıkıştırırlar. Şeytan da kaçır ama kaçarken Mühr-ü Süleyman'ı denize düşürür⁵. Gerçek Süleyman ise hamamdan çıktığında onu Emine dahil kimse tanımaz. Bu ona Allah'ın bir cezasıdır. Aç susuz ortada kalan Süleyman, Allah'ın onu bir gün bağışlayacağına inanarak sahildeki balıkçıların

³ Özhan Öztürk, cinlere hükmeden Süleyman'ın yüzüğünde de, tıpkı şişeye ya da lambaya tıklmış cinler gibi bir cin olduğunu; hatta belki de bunun bir cin değil de şeytanın ta kendisi olabileceğini söyler (Öztürk, 2009, ss. 884).

⁴ Bir Arap masalında bu şeytan, iblis Sakhr ismi ile karşımıza çıkar. O, Süleyman'ın yüzüğü ile kırk gün / kırk yıl hüküm sürer. Sonunda yüzüğü denize atar ve bu yüzük, Süleyman'ın hizmetindeki bir balıkçı tarafından bulunur. Sakhr bu yaptıklarını affettirebilmek adına Süleyman için büyük bir tapınak yapar (Öztürk, 2009, ss. 884).

⁵ Yaşar Çoruhlu, Nevruz'un kökeninin, Süleyman peygamberin Mühr-ü Süleyman'ı kaybedip bulması ile ilgili olduğunun anlatıldığı bir İslam menkıbesinden bahseder. Bu menkıbede yüzüğü Emine'den çalan bir devdir. Asaf bunu fark ettiğinde bir dua okur ve Allah'ın ismini kuvvetlice söyler; o an, devin parmağındaki yüzük önce yere sonra da denize düşer (Çoruhlu, 2006, ss. 182).

yanına yerleşir ve orada çalışmaya başlar. Yanında çalıştığı adamlar ona her günün sonunda iki balık verir; bu balıklardan birini satar, birini yer. Bu böyle kırk gün devam eder. Kırkıncı günün sonunda iki balıktan birini satıp diğerini yemek için temizlerken balığın karnından Mühr-ü Süleyman çıkar. Süleyman hemen onu parmağına takar ve birden tüm tebaası etrafına toplanır. Eski saltanatı geri gelir. Tahtına dönen Süleyman, şeytanı bilinmeyen bir yere hapseder (Araz, 1963, ss. 183-193).

Bu efsane Babil Talmudu'nda şöyledir: İblislerin kralı Asmodeus⁶, Kudüs Tapınağı'nın inşaatında Süleyman (Solomon) ile işbirliği yapar. Bir gün ikisi yalnızken Süleyman ona, onun üstünlüğünün nereden geldiğini sorar. O da Süleyman'a, yüzüğünü verirse bunu ona gösterebileceğini söyler ve yüzüğü Süleyman'dan alır. Hemen bu yüzüğü yutan Asmodeus, bir kanadını dünyaya diğer kanadını da gökyüzüne dayayarak Süleyman'ı dört yüz fersah öteye fırlatır. Bir başka versiyonda ise Ashmedai, Süleyman'ın yüzüğünü aldıktan sonra onun görüntüsüne bürünür ve tahtına oturur. İsrail'de herkes onu Süleyman zanneder. Gerçek Süleyman da avare avare köyleri, kasabaları dolaşarak kendisinin bir öğretmen, Davut'un oğlu ve İsrail'in kralı olduğunu söyler. Kimse ona inanmaz ve bu böyle üç yıl sürer. Bu sırada Ashmedai, Süleyman'ın karılarına ve annesine ahlaksızca davranmaya başlar. Onun Süleyman olmadığını anlarlar. Süleyman'ın annesi, Benaiah'a gider ve olanları ona anlatır. Benaiah o an, Süleyman'ın yerine Ashmedai'nin geçtiğini; gerçek Süleyman'ın ise avare gezen öğretmen olduğunu anlar. Bir kılıç ile Ashmedai'yi öldürmeye davranan Benaiah, yüzüğü ondan alır ve ona doğru sert bir kılıç darbesi savurur. O sırada ilahi bir ses, "Ona zarar verme; benim isteğim yapıldı. Çünkü Süleyman ilahi bir kanunu çiğnedi." der. Bundan sonra Süleyman yüzüğünü tekrar takar ve hemen eski görünümüne kavuşur. Bütün ihtişamı ile tahtına geri döner (*Soncino Babylonian Talmud*, Folio 68a).

İskandinav mitolojisinde kola takılan halkalar (kol yüzükleri)⁷ ve yüzükler önemli sembollerdir. En ünlüleri olan "Andvarinaut / Andvaranaut" adlı yüzük, Volsunga Saga ve Nibelungen destanının meşhur lanetli yüzüğüdür. Bu yüzük hakkında iki temel anlatı etrafında onlarca efsane türetilmiştir. Bu iki temel anlatıdan ilki şöyledir: Andvarinaut, cüce Andvari'nin sihirli yüzüğüdür. Bir gün kurnaz tanrı Loki, onu Andvari'den almayı başarır; bunun üzerine Andvari de bu yüzüğü lanetler ve her kim bu yüzüğe sahip olursa başına hiç olmadık belalar alır, yüzüğün uğursuzluğu onun peşini bırakmaz. Loki hemen bu yüzüğü, oğlu Ötr'ü öldürdüğü için kan parası olarak cücelerin kralı Hreidmar'a verir. Hreidmar'ın oğulları Fafnir ve Regin de babalarının hazinesini istemektedir. Babaları bu isteği reddedince Fafnir, babasını öldürür ve hazineye sahip olur. Kardeşi Regin'e de hazineden pay vermez. Bu arada yüzük hazine ile birlikte Fafnir'e geçer ve o, yüzüğün laneti yüzünden bir ejderhaya dönüşür. Regin, Fafnir'i yenebilecek tek kişinin Sigurd olduğunu düşünür ve onun için, Sigurd'un babası Sigmund'dan kalma kılıç parçaları ile ünlü Gram kılıcını yapar. Sigurd bu kılıç sayesinde Fafnir'i öldürür ve ejderha kanında yıkanır. Bu onun, kuşların dilini anlamasını sağlar. Hreidmar ve oğullarının bütün hazinesini ve lanetli yüzüğü alan Sigurd, destanın ilerleyen bölümlerinde savaşçı bakire Brynhild ile birlikte olur ve ona söz yüzüğü olarak Andvarinaut'u verir. Daha sonra Gjuki ve Grimhild'in ülkesine gider. Kraliçe Grimhild, kızı Gudrun ile evlenmesi için Sigurd'u gözüne kestirir ve ona bir unutkanlık içkisi içirir; bu sayede Sigurd, Brynhild'i unuttur ve Gudrun ile evlenir⁸. Böylece bütün hazine ve lanetli yüzük, Grimhild'in ailesine geçecektir. Bir gün Brynhild ve Gudrun arasında bir atışma olur ve Gudrun,

⁶ Asmodaios veya Ashmedai.

⁷ Kol yüzüklerinin en ünlüsü Draupnir'dir. Eitri ve Brokk adındaki cüceler tarafından ulu tanrı Odin için yapılmış altın bir yüzüktür. Her dokuzuncu gecede sekiz yüzük Draupnir'den düşer. Yüzüklerin her biri, ilki kadar ağır ve parlaktır (Daly, 2010, ss. 21).

⁸ Nibelungen destanında kraliçe Grimhild, kraliçe Ute; kızı Gudrun ise Kriemhild'dir.

Brynhild'e her şeyi anlatır. Bunun üzerine Gudrun'un erkek kardeşleri Gunnar ve Hogni, Sigurd'u öldürmeyi planlar. Kardeşleri Guttorm'u büyüleyerek onun Sigurd'u öldürmesini sağlarlar. Brynhild de Sigurd'un oğlunu öldürür; ardından Sigurd, Sigurd'un oğlu, kardeşi Guttorm ve kendisi için bir cenaze ateşi yakar ve bu ateşte can verir (Byock, 1999, ss. 57-59).

İkinci anlatı, Almanların Nibelungen destanında yer alır. Orada yüzüğün adından hiç söz edilmez ama güçlü kahraman Siegfried (Sigurd)'a getirdiği uğursuzluk destan boyunca anlatılır. Bu destanda Siegfried'in kılıcını Mimir adlı bir demir ustası yapar. Ejderhayı öldürmeyi başardığında onun kanı ile yıkanan Siegfried'in derisi yara almaz, silah işlemez hale gelir. Yıkanırken iki omzunun arasında bir yere bir ıhlamur yaprağı düşer; sadece oradan yara alabilir, ki kendisinin ölümü, buraya atılan bir mızrak yüzünden olmuştur. Nibelungen hazinesine ait yüzüğü, diğer tüm hazine ile birlikte, cüce Alberic (Andvari) korur. Siegfried, Nibelungen hazinesine sahip olmayı başardığında Alberic, bu yüzüğün ona uğursuz geleceğini söyler. Bazı anlatımlara göre bu yüzüğü Brünhild (Brynhild)'e, Siegfried vermiştir ve daha sonra Ute'nin hazırladığı bir iksiri içerek Brünhild'i ve yüzüğü unutturmuştur; ama bazı anlatımlarda yüzüğün nereden geldiği belirtilmeden yüzüğün sahibinin Brünhild olduğu söylenir. Siegfried, Kriemhild (Grimhild) ile evlenebilmek için onun erkek kardeşi Gunther'in Brünhild adlı savaşı bakire ile evlenebilmesini sağlar. Yalnız Brünhild, bakireliğini korumak istediğini belirterek Gunther'e hiç yanaşmaz. Bu sorunu da Siegfried çözer; fakat nedendir bilinmez sorunu çözdüğü gece, Brünhild'in yüzüğünü çalar. Bundan sonra yüzüğün laneti Siegfried'in peşini bırakmaz. Bir şölen sırasında Kriemhild ile Brünhild arasında bir tatsızlık çıkar ve Kriemhild, Brünhild'e karşı üste çıkabilmek ve onu rezil edebilmek için, evlendiklerinde Siegfried'in kendisine hediye ettiği ama aslında Brünhild'in olan yüzüğü çıkartıp gösterir. Bu yüzüğün Siegfried'da olması, Brünhild'in ilk kez kendi kocası ile değil de Siegfried ile birlikte olduğu anlamına gelmektedir (*Nibelunglar Destanı*, 2001, ss. 132-192). Bütün bunlar karşısında neye uğradığını şaşırarak Brünhild'in içini bu uğursuz yüzük yüzünden bir intikam duygusu kaplar ve bu intikam başta Siegfried olmak üzere herkesin ölümüne sebep olur.

Nibelungen destanının ilerleyen bölümlerinde Kriemhild, Siegfried'in öcünü almak için Etzel ile evlenir. Etzel, Avrupa Hun İmparatorluğu'nun hükümdarı Atilla'dır. Ögel, Türk Mitolojisi I adlı eserinde Atilla ile ilgili şöyle bir İzlanda efsanesinden bahseder: Atilla, Gurdun⁹ adlı bir İzlandalı ile evlidir. Atilla, Gurdun'un erkek kardeşi Gunnar (Gunther)'ın servetini ve Nibelungen hazinesini ele geçirebilmek için hain bir plan yapar ve onu ülkesine davet eder. Gurdun, Atilla'nın planını anlar ve erkek kardeşine kurt kılları ile örtülü bir yüzük gönderir. Gunnar yine de Atilla'nın davetini kabul eder ve onun ülkesine gelir; fakat burada Atilla onu esir alır ve yılanlarla dolu zindanlarda ölmesine göz yumar (Ögel, 2003, ss. 51-52). Burada bahsi geçen yüzük, Nibelungen'de Siegfried'in Brünhild'den alıp Kriemhild'e yani bu efsanedeki adıyla Gurdun'a verdiği yüzük olmalıdır.

Kelt mitolojisinde de sihirli yüzüklerle ilgili anlatımlara örnek çoktur. The Red Book of Hergest adlı el yazmasında yer alan The Lady of Fountain'da genç bir kız, kahraman Owain'e bir görünmezlik yüzüğü verir. Dame Lyonesse, kahramanı Gareth'e, ona zarar verilmesini önleyen sihirli bir yüzük hediye eder. Percival Long Spear, bir altın yüzük macerasına girer ve orada Barrows'un kara yılanını öldürür ve altın yapan bir taş ile bir görünmezlik taşı kazanır (Day, 2012, ss. 79). Ama hem İskandinav hem de Kelt mitolojisinin ortak bir anlatması vardır ki bu anlatma, bugün Yüzüklerin Efendisi olarak bilinen ve milyonların okuyup izlediği fantastik serüvenin de ilham kaynağıdır. "Demirci Smith'in Yüzüğü" adı verilen bu anlatmada Völund¹⁰ adlı bir

⁹ Volsunga Saga'da Gurdun, Grimhild'in kızı Gudrun'dur.

¹⁰ Uzun bir İzlanda halk şiirinde de adı geçen bu kahramanın Alman versiyonundaki adı Weiland'dır.

kahramandan bahsedilir. Völund, İskandinav mitolojisinin “Valkyrie” denilen kuğu görünümlü, savaşçı bakirelerinden birini yakalar ve onun tüylerini çekip kopartır; ölümlü bir kıza dönüşünce de onunla evlenir. Dokuz yıl sonra bu kız, tüyelerinin saklandığı yeri bulur ve bu dünyaya ait olmadığını anlayarak ölümlü dünyayı terk eder. Ancak Völund’a olan aşkının bir işareti olarak ona sihirli bir altın yüzük bırakır. Bu yüzük Völund’a muhteşem özellikler verir. Aynı zamanda sonsuz bir zenginliğin de kaynağıdır. Völund bu yüzüğün verdiği güç ile demir ocağında, fantastik güçlerle kutsanmış birbirinden eşsiz silahlar, zırhlar ve takılar yapar. Kendi yüzüğünü demir ocağına yerleştirip çekiç ile eşit ağırlıkta yedi yüz altın yüzük ortaya çıkartır. Dünyanın en değerli kılıçlarını demir ocağında döver. Bunu duyan İsveç kralı Nidud, Völund’un yüzüğünün ve diğer hazinelerinin peşine düşer. Völund’u bir şekilde yakalatır ve sakat bırakır. Bacaklarından sakatlanan Völund’u kayalık bir adaya sürer ve kendi hapishanesi olacak, surlardan bir labirent inşa ettirir. Völund burada, kralın zevkine göre mücevherler, takılar ve silahlar yapıp işlemeye zorlanır. Uzun yıllar burada kalan Völund, bir gün bir hile ile kraldan öcünü alır ve yüzüğüne yeniden sahip olur. Daha sonra, eski eşinin kanatlarına benzeyen devasa kanatlar yapmak için tüm yeteneğini konuşturur. Bu kanatlar ile Elf diyarına uçar ve demircilik sanatı ile ünlü Elflerin yanında, tanrılar ve kahramanlar için, dünyada yaptığından çok daha güzel ve mucizevi işler yapar. Anlatmanın bazı kayıp versiyonlarında bu yüzüğün cüce Andvari tarafından Alfheim’den çalınıp Midgard’a götürüldüğünün ve orada Andvarinaut adını aldığının anlatıldığından bahsedilir ki Andvarinaut, Volsunga Saga’da bahsedilen yüzüktür. Eldeki versiyonlarda ise yüzük, Kanunsuz Sote adında bir korsan tarafından çalınır. Zaman geçtikçe yüzüğün kendisinden çalınacağı korkusu Sote’de bir takıntı haline gelir. Bretland’a kaçar ve kendine boş bir mezar kazdırıp buraya kendisini canlı canlı gömdürür. Bu mezar, geçitleri olan bir höyüğe benzer. Sote bu mezarda bir gün birinin gelip bu yüzüğü alacağı korkusuyla hiç uyumadan bekler durur; o, yüzüğün gücü tarafından ele geçirilmiş, lanetlenmiş bir ruha, yüzük taşıyıcı bir hayalete dönüşür. Masalın devamında Thorsten adlı bir kahraman gelir ve yüzüğü ondan alır (Day, 2012, ss. 97-101).

Yüzük anlatmaları konusunda en bilinen örneklerden biri de, Platon’un Devlet adlı eserinde geçer. Sokrates ile Platon’un erkek kardeşi Glaukon doğruluğun ne olduğu, nereden geldiği, insanın kendi isteği ile mi yoksa zorunda hissettiği için mi doğru olmaya çalıştığı, doğru adamın mı yoksa eğri adamın mı mutlu olacağı konusunu tartışırken Glaukon bir efsaneden bahseder. Kendisinin, eğriliği; Sokrates’in de doğruluğu savunarak ikisinin de aslında doğruluğu övmeye çalıştığı bu tartışmada, elinde haksızlık etme imkanı olan herkesin mutlaka bu yola başvuracağını, demek ki insanın kendi isteğiyle değil de kaçınılmaz olduğu için doğru yapmayı seçtiğini ispatlamak adına Glaukon’un anlattığı efsane şöyledir: Lidya kralının Gyges adından bir çobanı vardır. Bir gün bu çoban, sürüsünü otlatırken bir sağanak ve ardından bir deprem olur, yer çatlak ve sürünün otladığı yerde bir yarık oluşur. Yarıktan içeri giren Gyges burada tunçtan yapılmış bir at görür; bu atın içerisinde de bir ölü yatmaktadır. Ölünün parmağında altın bir yüzük olduğunu gören Gyges, bu yüzüğü alır ve parmağına takar. Her ay krala hesap vermek için çobanlar arasında bir toplantı yapılır. Gyges de bu toplantıya katılır. Toplantı sırasında parmağındaki yüzük ile oynarken yüzüğün taşını içe doğru çevirince Gyges aniden ortadan kaybolur. Diğer çobanlar bu duruma çok şaşırır. Kendisi, kaybolduğunun daha doğrusu görünmez olduğunun farkında değildir. Yüzüğün taşını dışa doğru çevirir ve tekrar görünür olur. Bu özelliği fark ettiğinde ilk iş olarak saraya sızar. Ardından kralın karısını elde eder. Sonra onun işbirliği ile kralı öldürür ve tahta geçer (Platon, 1992, ss. 51).

Burada örnek olarak verilen mit, efsane ve masalların haricinde daha birçok kültürde yüzük sembolünün benzer anlamlarda ve şekillerde kullanıldığı görülmektedir. Galler mitolojisinin en önemli efsane yapıtlarını oluşturan Kral Arthur efsanelerinde her türlü büyüü bozan Dispel’in

yüzüğünden (Rogers, 2014, ss. 7) ve bir görünmezlik yüzüğü olan “Eluned’in yüzüğü”nden bahsedilir (Bromwich, 2006, ss. cvii). Fransız mitolojisinde, sahibini bütün büyülere karşı koruyan ve ağza konulduğunda görünmez yapan “Angelica’nın yüzüğü” mevcuttur (Ariosto, 2009, ss. 200-201). İspanyol mitolojisinde ise iki yarım yüzüğü birleştirerek bir tam yüzük yapan ve bu sayede babasının kör olmuş gözlerini açabilen Gonzalo Gustioz’dan bahsedilir ve onun yüzüğüne “Mudarra’nın yüzüğü” denir (D’Antuono, 1995, ss. 183).

3. Türk Halk Anlatılarında Yüzük

Türk coğrafyasının en önemli edebi eserlerinden biri olan Dede Korkut Kitabı’nın bu coğrafyada en bilinen boylarından biri “Basat’ın Tepegöz’ü Öldürdüğü Boy”dur. Bu boyda Tepegöz’ün annesi olan peri kızı, ona ok batmasın ve tenini kılıç kesmesin diye Tepegöz’e bir yüzük verir (Ergin, 2005, ss. 154). Oğuz akınlarından bu sayede sağ çıkmayı başaran Tepegöz’ü, korkusuz Basat öldürmeyi başarır. Ölmeden önce Tepegöz, Basat’ı kandırmak için, yüzüğü ona vermeyi teklif eder; ama Basat, Tepegöz’ün bunu kendisini yakalamak için yaptığını bilerek ona inanmaz, böylece de yakalanmaz.

Kırgızların “Çınıbek” adlı masalında kel kahramanın Güzel Ayım adında, olağanüstü özelliklere sahip bir eşi vardır. Bu eş, kahramanı birçok engelden kurtarır ve onun olmaz işleri oldurmasına yardım eder. Bu işlerden birinde ona bir altın yüzük verir. Masalın devamında yine olmaz bir işi oldurabilmesi için kel kahramanı yaşlı bir kadına gönderir. Kahraman, kadından dört yüzüğünü alır ve bu dört yüzüğü dört bir yana atınca insanlar toplanmaya başlar (Karayanık, 2001, ss. 337-346).

Kazaklardan derlenen “Altın Yüzük” masalında Ak Yılan padişah, onun hayatını kurtardığı için annesinden aldığı altın yüzüğü masal kahramanı Murat’a verir ve bu yüzük ile ne isterse onu olabileceğini söyler. Murat yüzüğü aldıktan sonra zenginleşir. Bir gün hizmetçisi olan yaşlı bir kadın yüzüğü çalar. Kedi ile tazı, Murat’ın yüzüğünü aramaya gider. Sonunda onu ihtiyar hizmetçinin sandığında bulup alırlar ve Murat’a geri getirirler. O günden sonra bu yüzüğü gündüz kedi, gece tazı korur; yüzük bir daha çalınmaz (Mirzahmetuli, 2004, ss. 114-116)¹¹.

Özbek masalı “Altın Saçlı Yiğit”te masal kahramanı, Dev Anası’nı öldürür ve onun evinde esir olan iyi yürekli üç devı kurtarır; onlar da ona birer yüzük verir. Ayrıca atlar ona birer tel, kuşlar da birer tüy verir. Devler, başına bir şey gelirse bu yüzüğü, atların ona verdiği telleri ve kuşların ona verdiği tüyleri ateşe atmasını söyler; o zaman onlar yardıma gelecektir. Masalın ilerleyen bölümlerinde kahraman, en güzel kuşları ve canlıları avlayıp getirmeleri için devleri yardımına çağırır (Saçkesen, 2010, ss. 633-638).

Bir Türkmen masalı olan “Garamergen”de yılanlar padişahu, avcı Garamergen’e bir yüzük verir ve bu yüzük ile otun, çöpün, insin, cinsin ve hayvanın dilini anlayabileceğini; ama bunu kimseye anlatmaması gerektiğini söyler. Garamergen maalesef yüzüğün bu özelliğini başkasına anlatır ve o andan sonra hiçbir dili anlayamaz (Sakaoğlu, 1991, ss. 103). Yine bir Türkmen masalı olan “Bir Adamın Üç Kızı”nda kahramanın bir yüzüğü vardır. Bu yüzüğü denize değdiren kahraman, içinde devlerin canının saklı olduğu sandığı denizin yüzüne çıkartmayı başarır. Bu sandığın içinden bir kuş çıkar ve bu kuşun yumurtasının içinde de devlerin canı vardır; kahraman bu yumurtayı yere vurarak kırar ve bu sayede devlerin tamamı ölür (Sümbüllü, 2000, ss. 143-148). Bu masalda dikkat çekici olan şudur: Devlerden biri, devlerin canının saklı olduğu bu sandığı ve onun yerini tarif

¹¹ Bu masalın Anadolu’daki versiyonlarına daha sonra değinilecektir.

ederken o sandığın ancak Süleyman peygamberin yüzüğünün deniz suyuna değmesi ile suyun yüzüne çıkacağını söyler. Bu durumda masal kahramanının parmağındaki yüzük, Hz. Süleyman'ın yüzüğüdür. Hz. Süleyman'ın yüzüğünden bahseden bir başka masal da "Mahmut ile Melike Mehlika" isimli bir Uygur masalıdır ve bu masal, sihirli yüzük motifinin geçtiği üç Binbir Gece masalından da izler taşır. Masalın kahramanı Mahmut bir gün yeraltına düşer ve burada karşısına Hızır çıkar. Hızır, buldukları yerin Sihirli Süleyman Kasrı olduğunu, Hz. Süleyman'ın hazinesinin burada bulunduğunu ve bu hazineden yakut taşlı, kıymetli yüzüğü Mahmut'un alması gerektiğini söyler. Mahmut bu yüzüğü almayı başarır ve yüzüğü ovduğunda birden ortaya kara bir ifrit çıkar. İfrit, Mahmut'un bütün isteklerini (erzaklar, evler, altın ve gümüş dolu binalar, askerler vb.) yerine getirir (Ardoğan, 2009, ss. 259-269).

"Bir Yaşlı Adamın Dört Oğlu" adlı Kırım Tatar masalında yüzük, padişahın kızıdadır ve o, masal kahramanına yardım etmek için bu tılsımlı yüzüğü verir. Bu yüzüğün marifetlerinden biri masalda şöyle anlatılır: Varmak istemediği talibi kızın ağırlığına altın ile saraya geldiğinde kız teraziye bu yüzük ile çıkar ve birden terazide, ağırlığının iki katı gelir (Şamlıoğlu, 2013, ss. 203-208).

Çuvaşların Ulıp destanının on altıncı türküsünde padişahın küçük kızı Sarine'nin sihirli bir altın yüzüğe sahip olduğu ve bu yüzüğü, kendisini ateş yılanı İlmeykker'den kurtaran Ulıp'a verdiği anlatılır (Bayram, 2013, ss. 187-202). Kırkıncı türkü olan son türküde ise Ulıp artık ölüdür ve Çuvaş da düşman elindedir. Ulıp'ın ölüsünü bulup gömmek isteyen Sarine yollara düşer. Sarine'nin parmağında sihirli yüzüğü vardır. Bir yerde fareler onun etrafına toplanır. Sarine farelerden birini tutar, o an yüzüğün gözü alevlenir ve fare birden küheylana dönüşür. Sarine oradaki bütün fareleri yüzüğü sayesinde küheylana dönüştürür. Kırkıncı türkünün devamında Ulıp'ı canlandırmak için ölü suyu ile diri suyuna ihtiyacı olan Sarine, İdil kıyısında bir meşe ağacına varır ve bu ağaca doğru yüzüğünü kaldırır. Yüzüğün gözü birden parlar ve meşenin kabuğu soyulmaya başlar. Ağacın içinde iki kapı görünür. Bu kapının bulunduğu yerde bir bakraç ile birlikte ayrı kovalarda ölü ve diri suyu bulunur. Sarine bu suları alıp Ulıp'ı canlandırır (Bayram, 2013, ss. 499-515).

Anadolu sahası Türk halk edebiyatı örneklerinde de yüzük sembolü önemli bir yere sahiptir. "Nar Tanesi" adlı masalda Nar Tanesi, cadı olan üvey annesinin ona verdiği sihirli yüzük sebebiyle bu yüzük parmağında takılı kaldığı sürece cansız yatar. Bir gün tesadüfen parmağından yüzüğün çıkarılmasıyla da canlanır (Seyidoğlu, 2016, ss. 143-149)¹². "Muradına Ermeyen Dilber" masalında, doğumunda periler bulunan güzeller güzeli kıza, perilerden biri "Bu yüzük parmağından çıktığında baygın gibi olsun." diyerek parmağındaki yüzüğü çıkartıp verir. Masalın ilerleyen bölümlerinde bir cadı, kendi kızını padişahın oğlu ile evlendirmek için, kızın parmağındaki yüzüğü alarak onu bayıltır. Padişahın oğlu bu kıza yarı ölü halde görür ve ona aşık olur. Bu haline rağmen onunla evlenmek ister. Bu arada kızın bir çocuğu olur. Padişahın oğlu bu çocuğu saraya götürür ve cadının kızına, çocuğa çok iyi bakmasını söyler. Çocuk sarayda, annesinin yüzüğünü görüp ağlamaya başlar. Padişah da yüzüğün çocuğa verilmesini emreder. Yüzük verilince çocuğun ağlaması kesilir. Ölü gibi yatan annesini emmek için yüzük ile birlikte annesinin yanına gidince kız birden canlanır (Seyidoğlu, 2016, ss. 175-179).

¹² Bu masalın bir başka versiyonu da "Kim Taa Gözal" adıyla Gagauzlardan derlenmiştir. Bk. Kocaaslan Uçkun, R. (2003). *Gagauz masallarının tip ve motif yapısı bakımından incelenmesi* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir. ss. 530-531.

Bütün Türk coğrafyasında “Sihirli Yüzük”, “Kedi, Köpek ve Yılanın Mükafatı”, “Keloğlan”, “Şah Meran’ın Yüzüğü”, “Batur”¹³, “Sırtmaç”, “Nasıplı”¹⁴, “Altın Yüzük” vd. isimler ile çok benzer anlatımlara sahip bir masalın varyantlarında masal kahramanı, yılan padişahının kızını ölümden kurtarıp ona baktığı, onu beslediği için padişah tarafından sihirli yüzüğü ile ödüllendirilir. Bu yüzük sayesinde masal kahramanı, kendi ülkesinin padişahının kızı ile evlenmek için bütün şartları yerine getirebilir. Masalın sonuna doğru yüzüğün sırrını öğrenen padişah kızının, yüzüğü çalarak sevgilisi ile birlikte bir ada veya bir kıyıda masal kahramanından çaldıkları sarayda yaşadıkları öğrenilir. Masal kahramanı da kedi, köpek, sıçan gibi hayvanların yardımıyla yüzüğü kızıdan geri almayı başarır. Masalın bazı versiyonlarında veya varyantlarında, Hz. Süleyman’ın yüzüğünün balığın karnından çıkması anlatımına benzer olarak, hayvanlar yüzüğü masal kahramanına getirirken suya düşürür; bir balık da bu yüzüğü yutar ve o balığı da balıkçılar yakar. Bir şekilde bu balık hayvanların eline geçer ve balığın karnından kahramanın yüzüğü çıkar (Şimşek, 2001, ss. 29-35; Alptekin, 2002, ss. 361-363; Doğan, 2006, ss. 236-239; Günay, 2011, ss. 331-336; Çetin Milci, 2006, ss. 94-96; Kocaaslan Uçkun, 2003, ss. 473-478; Aslan, 2012, ss. 469-476).

“Üç Bacı” isimli masalda üç kız kardeşin en küçükleri padişah için yarı saçları altın yarı saçları da gümüş iki çocuk doğurur; ama kıskanç kız kardeşler bir cadı ile anlaşarak bu iki çocuğun yerine iki köpek yavrusu koydurur. Çocukları da bir sandığa koyup suya attırırlar. Bu çocukları, yeraltında yaşayan ve çocuğu olmayan bir adam bulur ve büyütür. Adam öldükten sonra çocuklar yeryüzüne çıkmaya karar verir. Adam ölmeden önce erkek çocuğa bir yüzük bırakmıştır; çocuk bu yüzüğü yalayınca yüzükten bir Arap çıkar ve iki kardeşi istedikleri yere götürür. Bu yüzük ile erkek çocuk yeryüzüne çıkar, kimsenin gidip de dönemediği Umutsuz Dağ’a gider gelir (Şimşek, 2001, ss. 212-223).

“Keloğlan’ın Alli Gelini” masalında padişah, kızını Keloğlan’a vermek için sapı gümüştene, yüzü beyaz simden, ortasında kendi kızına benzer bir peri kızı oturan bir balkabağı ister. Keloğlan bunu gerçekleştirebilmek için güvercinlerin yardımıyla padişahın dilinin altındaki sihirli yüzüğü alır. Yüzüğü üç kere öper. Üçüncü öpüşünde balkabağı Keloğlan’ın önüne düşer (Dursun, 2008, ss. 291-292).

“Fes Padişahı” masalında bu padişah, haksız yere karısını döven başka bir padişaha, karısına götürmesi için bir yüzük verir. Padişah da bu yüzüğü karısına götürür. Kadın bu yüzüğü parmağına takar takmaz kendisini Fes Padişahı’nın yanında bulur (Alptekin, 2002, ss. 282-283).

“Demir Asa, Demir Çarık” masalında kaz tavuğu donundaki yiğit Bahtiyar, padişahın kızına bir yüzük bırakır (Alptekin, 2002, ss. 440-442). Bahtiyar’ın ailesi, bir dev ailesidir. Masalarda devlerin yüzükleri olağanüstü özelliklere sahip olduğu için bu masalda açıkça belirtilmese de Bahtiyar’ın padişahın kızına verdiği yüzük de muhtemelen böyle bir yüzüktür.

“Gülbani” isimli masalda padişahın karısının sihirli bir yüzüğü vardır. Bu yüzüğü küçük oğluna verir ve başı dara düştüğünde bu yüzüğü yalamasını ondan ister. Oğlan da bu yüzük sayesinde sevdiği kız olan Gülbani ile bir araya gelebilir (Doğramacıoğlu, 2002, ss. 98).

¹³ Başkurt masalı “Batur”da sihirli yüzüğü masal kahramanı Batur’a Simurg verir; çünkü Batur onun yavrularını yılanın elinden kurtarır. Yüzük, ona doğru ışık çalınca tılsımını gösterir ve birden devler ortaya çıkarak dileğini sorar (Çetin Milci, 2006, ss. 94-96).

¹⁴ Karaçay Malkarlılardan derlenen “Nasıplı” masalındaki tılsımlı yüzük bakırdır ve tılsım, yüzük ağıza alınıp da dilek söylenince gerçekleşir. Birden ortaya seksen tane emegen çıkar ve dileği gerçekleştirir (Aslan, 2012, ss. 469-476).

“Kırk Kardeş” masalında Keloğlan, karşısına çıkan ejderha için bir kızı alıp getirmeye söz verir. Kızın babasının koyduğu engelleri geçmeye çalışan Keloğlan’a bu kız yardım eder ve ona bir yüzük verir. Elindeki fincanda bulunan sütü dökmeden kavak ağacına tırmanması ve geri ağaçtan inmesi gereken Keloğlan, bu yüzüğü fincana atınca süt donar. Yüzüğü fincandan çıkartınca da süt eski haline gelir. Keloğlan yüzüğün yardımı sayesinde kızı almayı başarır (Doğan, 2006, ss. 252).

Türk destanları içinde yüzük sembolü en çok Güney Sibirya Türklerinin destanlarında mevcuttur. Altay destanları çok fonksiyonlu sihirli yüzükleri konu edinirken Hakas ve Şor destanlarında yüzük ile şekil değiştirme motifi dikkati çeker. Bu destanlarda, Batı’daki lanetli, uğursuz, kahramanı ele geçiren, taşıyana zarar veren yüzüklerden bahsedilmez; buradaki yüzükler, kahramanı zor durumdan kurtarma, ona yol gösterme ve bir yerden bir yere giderken kolaylık sağlama gibi özelliklere sahiptir. Altay destanlarından Temene Koo’nun tanıdık bir konusu vardır. Bu destan, Türk masallarında sıkça karşılaşılan, fakir kahramanın, son parasına köpek ve kedi satın alıp yılan yavrusunu ölümden kurtarması; o yılanın babasının da yılanların padişahı olması ve kahramanın o padişahı ödül olarak sihirli, altın bir yüzük alması konularının işlendiği bir destandır. Tek fark şudur: destan kahramanı Temene Koo bir yılanın değil, Sarı Kağan’ın oğlu Erke Möndür’ün hayatını kurtarır. Erke Möndür de Temene Koo’yu, ödüllendirmesi için babasının yurduna yollar. Onun hayatını kurtarmak için yaptıklarını ve yiğitliğini anlatan bir mektubu da Temene Koo’nun yanına verir; ona, Sarı Kağan’a gittiği zaman bu mektubu babasına vermesini, ondan da mutlaka altın sandığın içindeki altın yüzüğü almasını tembihler. Temene Koo, Sarı Kağan’ın yurduna varıp mektubu ona verir. Sarı Kağan da hemen yüzüğü Temene Koo’ya uzatır ve bu yüzüğün sıradan bir yüzük olmadığını, sol eline takması gerektiğini, sol elinden çıkartıp da avcuna altı defa vurduğu zaman birbirine benzer altmış bahadırın, alpın, pehlivanın gelip ona dileğini soracaklarını söyler. Destanda bu altmış bahadırın, destan kahramanı yüzüğü tekrar parmağına taktığında ortadan kayboldukları belirtilir. Temene Koo ilk iş olarak, benzer masalarda da anlatıldığı üzere, kendisine bir saray yaptırır ve ardından kağanın kızını almaya davranır. Karatı Kağan, sarayının yanındaki nehrin üzerine bir köprü yaptırırsa kızını ona vereceğini söyler; Temene Koo da yüzük sayesinde bu köprüyü yaptırıp kızı alır. Bir süre sonra Karatı Kağan’ın Temene Koo’dan iki isteği daha olur. İlki, kuşun bile zor sığabileceği bir zindan; ikincisi ise atın zor sığabileceği kapalı bir çittir. Temene Koo yine yüzük sayesinde bu istekleri yerine getirir. Karatı Kağan bir şölen tertipleyip Temene Koo’yu bu şölende sarhoş eder. Binbir Gece Masallarından Ballı Künefe’de olduğu gibi içki, kahramanı etkiler, zayıf düşürür ve bunu fırsat bilen Karatı Kağan, yüzüğü Temene Koo’dan çalar. Yaptırdığı dar zindana Temene Koo’yu, çite de onun atını koydurur. Karatı Kağan, Temene Koo’nun sihirli yüzüğünü kendi eşine verir. Destanın başında Temene Koo’nun satın aldığı kedi ve köpek Temene Koo’nun yardımına yetişir. Kedi, Karatı Kağan’ın eşini bitlendirir. O da bitleri temizlemek için saçlarını tararken yüzüğü parmağından çıkartıp masasının üzerine koyar. Bunu fırsat bilen kedi yüzüğü kapar ve köpeğin sırtına biner. Onlar hemen Temene Koo’nun kapatıldığı zindana gidip altın yüzüğü baca deliğinden atarak Temene Koo’ya ulaştırır. Bunun üzerine Temene Koo, yüzüğün bahadırlarını tekrar çağırır; onlara Karatı Kağan’ı, onun eşini ve adamlarını öldürterek kendisini, ailesini ve yurdunu tehlikeden kurtarır (Dilek, 2007, ss. 394-414). Bu destanda yüzüğün sihrini kullanmak için yüzüğü etkinleştirme yöntemi özellikle fark edilir. İncelenen örneklerde yüzüğün ovunca, yalanınca, ters çevirilince, ağza konulunca, öpünce veya ona doğru ıslık çalınca etkinleştiği görülmüştür ama bu destanda, yüzüğü etkinleştirmek için parmaktan çıkartılıp yüzüğün altı defa vurulması gerektiği belirtilmiştir. Bir de özellikle sol ele takılmasının söylenmesi de bu destandaki yüzüğün, diğer örneklerden farklı olarak değerlendirilmesini gerektirir. Ayrıca yüzüğün içinden çıkan yardımcılarından ifrit, dev, Arap veya köle şeklinde değil de bahadır, alp, pehlivan gibi güçlü

olduklarını belirten ve onları öven bir söyleyiş şekliyle bahsedilmesi de coğrafyanın kültür yapısını belli ölçüde yansıtması açısından önemlidir.

Altaylıların yüzük sembolü ile ilgili en dikkat çekici destanları, Cañar destanıdır. Bu destan, Cañar ve kız kardeşi Cañarçı'nın yeryüzünde, gökyüzünde ve yeraltında başından geçenleri konu alır. Destan, Cañarçı'nın Erlik'in damatları Üç Şulmus tarafından yeraltına kaçırılması ile başlar. Cañar, kız kardeşini kurtarmak için yeraltına inmeye karar verir ve Cer Kindiği Enezi (Yer Ana)'ye dua eder. Bunun üzerine Cer Kindiği Enezi görünür olur ve Cañar'a, zor durumda kaldığında kullanması için altın bir yüzük verir. Cañar bu yüzüğü Cañarçı'nın orta parmağına geçirmeyi başarabilirse kız kardeşi kara büyü yapılarak yattığı derin uykudan uyanabilecektir. Cer Kindiği Enezi, Cañar'a bu yolculuğun devamında yapacaklarını da söyler. Cañar'ın atı Temir Çookır'ın boz bir sığana dönüşüp altın yüzük ile birlikte Küçük Şulmus'un sarayına girmesi, oradan da dökme demirden kara saraya geçip Cañarçı'yı kurtarması gerekir. Ayrıca Üç Şulmus'un eşleri olan Erlik'in kızlarının dış canları, saraydaki üç ayrı sandıktaki üç sarı yılanda bulunmaktadır. Bu sandıkları açabilmek için de yine bu altın yüzük kullanılmalıdır. Cañar, kız kardeşini kurtarmak için yeraltına doğru yola çıktığında karşısına birçok engel çıkar. Bu engellerden biri, büyü yolu ile geçit vermez hale getirilmiş sarı bir taygadır. Cañar, sihirli yüzüğü takar ve o an bu geçitsiz tayga, önlerine bir ova olup serilir. Sonrasında Cañar ve atlarının yolu, kara ve ak sislerin iç içe girip kaynaştığı karanlık bir yere düşer. Burası da büyüyle yapılmış bir engeldir. Cañar burada da Cer Kindiği Enezi'den aldığı yüzüğü takar ve bu yüzük sayesinde yol aydınlanır. Ardından yeraltına inen Cañar yüzüğü, atı Temir Çookır'a verir. Kendisi Üç Şulmus ile savaşırken atı da boz bir sığana dönüşerek Cañarçı'yı bulur ve altın yüzüğü onun kalbinin üzerine koyup onu büyülu uykusundan uyandırır. Cañarçı kendine gelince bu yüzüğü sol elinin orta parmağına takar. Temir Çookır at ve Cañarçı şekil değiştirerek Küçük Şulmus'un sarayına dönerler ve Cañarçı burada altın yüzük yardımıyla üç sandığı açıp onların içindeki üç yılanın yavrusunu öldürür. Böylece Erlik'in üç kızı da ölür. Cañar ile Cañarçı buluşurlar ve yeryüzüne çıkmaya karar verirler. Bu arada her yanı karanlık bir sis kaplar ve yeraltı karanlığa bürünür. Bunun üzerine Cañarçı, yüzüğü parmağından çıkarıp sağ saç örgüsü ile Temir Çookır atın perçemine bağlayınca yeraltı aydınlanır. Yeryüzüne çıkmadan hemen önce de bu yüzüğü atın perçeminden geri alır ve yine sol elinin orta parmağına takar. Yeryüzüne çıktıklarında Cañar, yeraltında Erlik'in attığı zehirli bir ok ile açılan yara sonucu ölür. Cañarçı hemen Cer Kindiği Enezi'ye giderek yardım ister. O da Cañar'ın Küler Kağan'ın kızı Kün Keldi ve Ay Kağan'ın kızı Altın Tana sayesinde kurtulabileceğini, Cañarçı'nın Cañar kılığına girip (hatta ona dönüşüp) bu kızlar için yapılan müsabakalara katılıp onları kazanmasını ve kızları alıp Cañar'ın yanına götürmesini söyler. Yardıma ihtiyacı olduğunda kendisine daha önce verdiği yüzüğü kullanmasını tembihler. Cañarçı hemen yola koyulur. Bu sırada karşısına, Erlik'in yeryüzündeki kağanlarından biri olan Kara Kula Kağan çıkar ve Cañarçı'ya saldırır. Onlar kavga ederken Cañarçı'nın atı Cal Ceeren bir arıya dönüşür ve Kara Kula Kağan'ın sarayına girer. Burada Kara Kula Kağan'ın dış canının dökme demirden sandığın içinde bulunan altın sandıktaki sarı arıda olduğunu öğrenir. Cañarçı'daki sihirli yüzük ile bu sandığı açıp kendisini kediye dönüştürerek sarı arıyı yer. Cañarçı ve atı Cal Ceeren, Küler Kağan'ın yurduna doğru yolculuklarına devam ederler ve bu yolculuk sırasında Cañarçı, yüzüğü kullanarak ortaya yiyecek çıkarıp karnını doyurur. Küler Kağan'ın yurduna varıp kızı Kün Keldi için yapılan müsabakalara katılan Cañar kılığındaki Cañarçı'ya yardım etmek isteyen atı Cal Ceeren, sihirli yüzüğü alarak gökyüzüne çıkar ve bu yüzük sayesinde rakiplerin üzerine dolu yağdırır. Bu yağış ile Küler Kağan'ın yurdu, kötü niyetli damat adaylarından temizlenir. Müsabakaları kazanan Cañarçı, Ay Kağan'ın yurduna gider; burada da müsabakalara katılır ve onları da kazanır. Ay Kağan'ın kızı Altın Tana'yı alır. Ay Kağan'ın kızına evlilik hediyesi olarak verdiği hayvanlarının yarısını yüzüğün yardımıyla evirip çevirip bir avuç arpaya, halkının yarısını ise yine yüzüğün yardımıyla

evirip çevirip bir avuç dolusu karıncaya dönüştürür ve tekrar yola koyulur. Tekrar Küler Kağan'ın yurduna gider. Ay Kağan'ın yurdundan arpaya ve karıncaya dönüştürerek getirdiği hayvanları ve halkı burada bırakıp kağanın kızı Kün Keldi'yi alarak yurduna dönmek için yola çıkar. Yurduna ulaşan Cañarçı, Cer Kindigi Enezi'nin ağabeyini dirilttiğini görür. Yüzüğü ağabeyinin parmağına takınca da Cañar'ın bilinci yerine gelir. Destanın devamında Cañar ve eşleri gökyüzünde yaşamaya karar verir. Cer Kindigi Enezi, gökyüzüne yapacakları yolculukta korunmaları için onlara bronz giysiler giydirir; gelinlerin kulaklarına küpe, Cañar'ın sol eline ise bir yüzük takar ve onları uğurlar. Bu yolculukta Cañar ve eşlerinin yolunu küpeler ve bu yüzük aydınlatır. Bir süre sonra Cañar'ın yeryüzündeki yurdu, yeraltından çıkmaya çalışanlar tarafından tehdit edilir. Cañarçı hemen Cer Kindigi Enezi'ye gidip yardım ister. Cer Kindigi Enezi de Cañarçı'ya kendisi ve diğerleri için çelikten yapılmış giysiler ve silahlar vererek onu savaşa gönderir. Cer Kindigi Enezi'nin verdikleri arasında börklerin üstüne takılan ve karanlığı aydınlatan yüzükler de vardır. Bu yüzüklerin aydınlığı, yılanların bakışlarını engelleyecektir. Cer Kindigi Enezi Cañarçı'ya ayrıca, istediği zaman kendisini istediği şeye dönüştürmeye yarayacak ve karanlığı aydınlatacak sihirli, altın bir yüzük verir. Cañarçı hemen yeraltına iner ve oradaki güçlere meydan okur. Yeraltına iniş yolunda karşısına çıkan engellerden biri, başı sonu belli olmayan, geçitsiz, kara bataklıktır. O, bu engeli yüzüğünü bu bataklığa tutarak geçer. Yüzük bu bataklığa doğru tutulunca orada bir yol oluşur ve Cañarçı, bir kamaşa dönüşerek ortaya çıkan bu yoldan rüzgarın uçurmasıyla geçer. Sinek kılığına girip Erlik'in sarayına gelir ve sarayı bekleyen iki köpeğe yüzüğünü göstererek onları derin uykuya daldırır. Dönüş yolunda Cañarçı, önüne çıkan kara bataklığa yüzüğünü tutar ve bataklık üzerinde ortaya çıkan düz yolda kamaşa dönüşüp rüzgarla birlikte bu bataklığı aşar. Yeryüzüne çıkar, tehditleri alt eder ve yurtlarını huzura kavuşturur. Bu huzurlu ortam bir süre devam eder ama bu arada Erlik intikam peşindedir. Adamları ile birlikte yeryüzüne çıkıp savaşmaya karar verir. Bunu fark eden Cer Kindigi Enezi, Cañar'ı gökyüzünden yardıma çağırır. Cañar, yeryüzüne dönmeden önce yanlarında yaşadığı Kün Kağan'dan kızı Kümüjek'i, yeryüzündeki Ölbös Cayar yiğit için ister. Kün Kağan da kızını verir ve kızının çeyizine bronz bir mızrak koyar. Kızın annesi de Kümüjek'e bronz bir makas ile altın bir yüzük hediye eder. Yeryüzüne geldiklerinde Cañar'ı, Kümüjek'i ve yanlarındakileri Cer Kindigi Enezi karşılar. Bu karşılama sırasında Cer Kindigi Enezi, annesinin ve babasının çeyizine koydukları hediyelerin ne işe yaradığını Kümüjek'e anlatır: bronz mızrak, ölen insanı diriltme gücüne sahiptir; bronz makas, kamların ve büyücülerin büyüsünü bozmaya, altın yüzük ise karanlık yolu aydınlatmaya yarayacaktır. Destan burada bitmez; ama yüzük sembolü, destanın bu bölümüne kadar mevcuttur (Şincin, 1997, ss. I.31-III.332).

Güney Sibiry Türk destanları içerisinde yüzük sembolü taşıyarak örnek oluşturabilecek bundan sonraki destanlar, şimdiye kadar verilen destan örneklerinden çok daha değişik bir motife sahiptir. Stith Thompson'ın Motif Index of Folk Literature adlı eserinde "D. Magic" başlığı altınca verilen "D. 263. 1. Transformation: man to ring" maddesi içerisinde değerlendirilebilecek bu destanlar, Hakasların Han Mirgen destanı ile Şorların Ak Kağan, Kağan Argo Ablalı Kağan Mergen ve Kağan Kes destanlarıdır. Hakasların Han Mirgen destanında Han Mirgen'in torunu Çaas Han evlenmeye karar verir ve Han Mirgen'in bilge eşi Toolay Mooray'a fikrini sorar. Toolay Mooray da onun kaderinin Kiliñ Arığ olduğunu söyler. Yurduna gidip Kiliñ Arığ'ı alması gerektiğini anlayan Çaas Han, bu yurda vardığında kel kılığına girer. Herkes ona tiksinti ile bakarken Kiliñ Arığ sevgi ve şefkat gösterir. Çaas Han'ın küçük kardeşi Altın Hurgun, Kiliñ Arığ'ı silker ve onu altın bir yüzüğe dönüştürüp cebine koyar. Altın Hurgun dönüş yolunda, Kiliñ Arığ kılığına girerek Kiliñ Arığ'ın sevgili dostu Hıyan Arığ'ın yurduna uğrar ve orada yüzüğü (Kiliñ Arığ'ı) bir hizmetçi olan Ala Picir'e çaldırır ki Ala Picir, aslında Han Mirgen'in ilk eşi olan Ay Arığ'ın Çılbazın Moolat'tan doğan kızıdır. Ala Picir bu yüzükle anne ve babasının yurduna gelir. Durumu öğrenen Altın

Hurgun'un kız kardeşi Haan Arıĝ da peşlerinden bu yurda ulaşır. Onun arkasından da Çaaş Han gelir. Bir savaş başlar. Ay Arıĝ, bu yüzüĝün başlarına çok dert açtıĝını, artık tehlikede olduklarını ve kendisinde olduĝunda daha güvende olacaklarını söyleyerek yüzüĝü Ala Picir'den alır ve aldıĝı an da Ala Picir'i öldürmeye davranır. Ala Picir'i öldürüp onun küllerini dünyanın dört bir yanına savurduktan sonra asıl haline döner ve onun aslında Toolay Mooray olduĝu anlaşılır (Davletov, 2005, ss. 154-183).

İnsanın yüzüĝe dönüşmesi motifinin bulunduĝu diĝer bir destan olan Şorların Ak Kaĝan destanında da Ak Kaĝan'ın kızı Altın Tana, erkek kardeşi Altın Tayçı'ya artık evlenmesi gerektiĝini ve evleneceĝi kişinin Altın Kaĝan'ın kızı Altın Sabak olduĝunu, onun da toyunun yapıldıĝını söyler. Bunun üzerine Altın Tayçı atına binip yola koyulur. Toy yerine gelip altın otaĝın önünde duran Altın Tayçı'yı, ihtiyar Altın Kaĝan karşılar ve onu Çargın Tayçı denilen bir yiĝidin karşısına oturtur. Bu iki yiĝit yedi gün kavgaya durur. Kavga sonunda Altın Tayçı, Çargın Tayçı'yı ve orada bulan diĝer yiĝitleri öldürür. Altın Sabak ile kendi toyunu yapar. Sonra onu evirip çevirip altın bir yüzüĝe dönüştürüp yanına alır ve yurduna döner. Annesi ile babasının karşısına geçip altın yüzüĝü yere atar ve Altın Sabak gerçek haline dönüşür (Ergun, 2006, ss. 158-163). Destanın ilerleyen bölümlerinde Altın Tayçı ile Altın Sabak'ın Aba Kulak isimli bir oĝulları olur. Aba Kulak, kargış yemez kara koca karıdan Ay Sabak'ı bulup eş olarak alması gerektiĝini öğrenir. O da gidip Ay Sabak'ı bulur ve onu alır. Yurduna dönmeden önce Ay Sabak'ı evirip çevirip altın bir yüzüĝe dönüştürüp cebine koyar ve kendi yurduna doĝru yola çıkar. Yurduna varınca da cebinden bu yüzüĝü çıkartıp yere atar; dolunaydan dolu, doĝan güneşten parlak Ay Sabak'ı eski haline getirir (Ergun, 2006, ss. 177-194). Şorların Kaĝan Arĝo Ablalı Kaĝan Mergen destanında da Kaĝan Mergen, Kara Kaĝan kardeşlerle savaşan ablası Kaĝan Arĝo'ya yardım etmek için Kara Kaĝan'ın yurduna gider. Abla kardeş Kara Kaĝan kardeşleri öldürürler. Bu yerde kara kır atlı Kara Kılıç yiĝit ile karşılaşırlar ve dost olurlar. Kara Kaĝan kardeşlerin güzel kız kardeşini Kara Kılıç'a alırlar. Kaĝan Arĝo ve Kaĝan Mergen yurtlarına dönerken yolda Kara Kılıç da onlara eşlik eder ve o, yola çıkmadan hemen önce yeni evlendiĝi eşini evirip çevirip yüzüĝe dönüştürerek cebine koyar (Ergun, 2006, ss. 346-357). Destanın devamında Kaĝan Mergen, kara yeleli Kara Şebeldey tarafından büyülenir ve onlar evlenip yeraltında yaşamaya başlarlar. Kara Kılıç bu durumdan Kaĝan Mergen'i kurtarmak için yeraltına iner ve Kara Şebeldey'i öldürüp Kaĝan Mergen'in saĝ omzundaki bakır iĝneyi çıkartarak onu kara büyüden kurtarır. Kara Kılıç, Kaĝan Mergen'in Altın Kök ile evlenmesi gerektiĝini söyleyerek cebinden bir yüzük çıkarır. Yüzüĝü elinden bırakır ve birden yüzük, Altın Kök'e dönüşür. Kara Kılıç, Kaĝan Mergen için Altın Kök'ün toyuna gitmiş, toydaki yiĝitleri geçip Altın Kök'ü almış ve onu koruyarak Kaĝan Mergen'e getirmiştir. Kaĝan Mergen, Altın Kök'ü çok beĝenir ve bu sefer de o Altın Kök'ü bir yüzüĝe çevirip cebine koyar. Yurduna vardığında ablası Kaĝan Arĝo'nun önünde yüzüĝü yere atar ve birden Altın Kök kız ortaya çıkar (Ergun, 2006, ss. 365-374). Kaĝan Kes isimli Şor destanında ise destan kahramanı kamçılanmaz kızıl al atlı Kaĝan Kes'in yurduna bir gün kocakarı kılıĝında Altın Kartıĝa'nın karısı Altın Kök gelir. Kaĝan Kes'e, artık evlenerek yalnızlıĝına bir son vermesini, bunun için uygun kızın ak kula atlı Ak Kaĝan'ın kızı Altın Suçu olduĝunu; bu kız için bütün yiĝitlerin toplandıĝı bir toy verildiĝini söyler. Kaĝan Kes bu toya gidip bu kız almalıdır. Toy yerine gelerek yiĝitlikler gösteren Kaĝan Kes, Ak Kaĝan'dan kızını ister; o da kızı Altın Suçu'yu Kaĝan Kes'e verir. Bunun üzerine dokuz gün toy düzenlenir. Toyun sonunda Kaĝan Kes, Altın Suçu'yu altın yüzüĝe dönüştürüp altın cebine koyar ve yurduna dönmek üzere yola çıkar. Yurduna vardığında altın otaĝına girer ve altın yüzüĝü yere fırlatır. Yüzük birden Altın Suçu'ya dönüşür (Ergun, 2006, ss. 385-390).

Kahramana bilge biri tarafından evlenmesi gerektiğinin söylenmesi, bunun üzerine kahramanın evleneceği kızı almak için onun toyuna gitmesi, oradaki yiğitleri alt etmesi ve kızı babasından alması şeklindeki kalıp ifadelerle anlatılan bu destanlarda kahramanın aldığı kızı yüzüğe dönüştürmesinin birden çok sebebi olabilir. Güney Sibirya Türklerinin Geleneksel Dünya Görüşleri, Kainat ve Zaman, Nesnelere Dünyası adlı eserde takıların, kadın kıyafetlerinin ayrılmaz parçaları olması sebebiyle kahramanlık destanlarında kahraman eşlerinin sihirli bir yüzüğe dönüştürülüp ceplerinde, yanlarında taşıdıklarından bahsedilir. Aynı zamanda yüzük, bir eşe sahip olmanın da simgesidir (Lvova, Oktyabrskaya, Sagalayev & Usmanova, 2013, ss. 201-202). Kahraman, kendini gerçekleştirme safhalarının birini daha tamamlamış ve evlenmiştir. Yeni evlendiği eşini hem sahiplenmek hem korumak hem de eşi olduğunu hissetmek ve ona hissettirmek amacıyla onu bir yüzüğe dönüştürüp göğsünün üstünde taşıyor olması muhtemeldir.

4. Sonuç

Evrensel bir sembol olan yüzüğün değişik, benzer veya ortak anlatılarda verilen anlamları kısaca şu şekilde sıralanabilir: 1. Güç ve kontrol sağlar. 2. Ruhun bedene giriş çıkışını engeller. 3. Maddi ve manevi refah kaynağıdır. 4. Gençlik ve sağlık verir. 5. Büyü yapar veya büyüden kurtarır. 6. Yara almama, silah işlememe özelliği sağlar. 7. Bilinci yerine getirir. 8. Bitki, hayvan, ifrit vd. ile konuşmaya yarar. 9. Geçit vermeyen mekanlarda geçit sağlar. 10. Canlı veya cansız varlıkların şekillerini değiştirir. 11. Gerektiğinde yiyecek sağlar. 12. Yeraltının ve gökyüzünün karanlığını aydınlatır. 13. Engellere karşı görünmezlik sağlar. 14. Yada taşının görevine benzer bir görev ile hava durumunu değiştirebilir. 15. Yeraltı varlıklarının dış canlarının bulunduğu sandıkların kilitlerini açar.

Batı'nın yüzük ile ilgili mitlerinde büyücü, demirci, savaşçı, kılıç, cüce, bakire, hazine ve ejderha gibi belirli sabitler olduğu görülür. Ayrıca bu coğrafyanın anlatımlarında sahibini etkisi altına alan, onu yüzükten başka bir şey düşünemez hale getiren lanetli yüzükler mevcuttur. İncelenen Türk halk anlatılarında, takanı etkisi altına alan (baygınlık, yarı ölü olma gibi) yüzükler olduğu anlatılsa da lanetli yüzük örneğine rastlanmamıştır. Ayrıca yüzüğün görünmezlik etkisi yaratması da Türk anlatılarında çok fazla yer almayan bir özelliktir fakat Batı anlatılarında yüzüğün görünmezlik sağladığı özellikle belirtilir.

Sihirli yüzüklerin genellikle doğal yolla oluşmuş bir yer yarığı veya mağara, yer kazılarak açılan bir çukurdan veya delikten inilen bir yer ya da bir suyun kaynağından girilen geçit gibi yeraltı ile ilgili bir mekanda bulunduğu görülür. Anlatılardaki kahramanlar yüzükleri bu tip mekanlarda bulmuyorlarsa bu yüzükler onlara ya doğaüstü varlıklar (peri, dev, yılan padişahı vb.) ya da bilge bir kişi (ihtiyar adam/kadın veya sevgili/eş) tarafından verilir. Yüzüğün içinden bir veya birden çok yardımcı çıkıp da kahramana dileğini soruyorsa bu yardımcıları ya ifrit ya da dev gibi yine olağanüstü varlıklardır. Korkutucu tipleri olan bu varlıklar, kahraman ne dilerse yapacak güçtedir. İncelenen örnekler içerisinde sadece Türk anlatılarında onlardan korkutucu bir şekilde bahsedilmediği görülür; onların bahadır, alp ve pehlivan oldukları özellikle belirtilir.

Anlatılarda sihirli yüzüklerin ovunca, yalanınca, ters çevirilince, ağza konulunca, öpünce, ona doğru ısıklık çalınca veya parmaktan çıkartılıp vurulunca sihrini gösterdiği tespit edilmiştir.

Kaynakça

- Alptekin, A. B. (2002). *Taşeli masalları*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Araz, N. (1963). *28 peygamber*. İstanbul: Güven Yayınevi.
- Ardoğan, A. (2009). *Uygur halk masalları* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Ariosto, L. (2009). *Orlando furioso*. (D. R. Slavitt, Trans.) England: The Belknap Press of Harvard University Press Cambridge, Massachusetts & London.
- Aslan, Z. (2012). *Karaçay Malkarlarda tılsımlı masallar* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Aydın, A. (2008). *Azerbaycan masalları -2- üzerine bir araştırma* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Bayram, B. (2013). *Ulup Çuvaş destanı*, Ankara: Kenar Platform Matbaacılık.
- Binbir gece masalları*. (2009). (Â. Ş. Onaran, Çev.) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Byock, J. L. (1999). *The saga of the Volsungs: the Norse epic of Sigurd the dragon slayer*. London: Penguin Books Limited.
- Çetin Milci, E. (2006). *Başkurt masalları ve Başkurt Türkçesindeki sözcük grupları* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.
- Çoruhlu, Y. (2006). *Türk mitolojisinin ana hatları*. İstanbul: Kabcacı Yayınları.
- D'Antuono, N. L. (1995). *Lope's Bastardo Mudarra as scenario and opera tragicomica. The Golden Age comedia; text, theory and performance*. Indiana: Purdue University Press.
- Bromwich, R. (2006). *Trioedd ynys prydein: the triad of the island of Britain*. Galler: University of Wales Press.
- Daly, K. N. (2010). *Norse mythology, a to z*. New York: Chelsea House Publishers.
- Davletov, T. (2005). *Hakas kartalı Han Mirgen*. Ankara: Yurt Yayınları.
- Day, D. (2012). *Tolkien's ring*. Ebook. Erişim Tarihi: 20.02.2017, https://books.google.com.tr/books?id=JJu_CAAAQBAJ&hl=tr&source=gbs_book_other_versions
- Dilek, İ. (2007). *Altay destanları II*. Ankara: TDK Yayınları.
- Doğan, A. (2006). *Adıyaman yöresi masalları üzerine bir inceleme* (Yüksek Lisans Tezi). Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.
- Doğramacıoğlu, H. (2002). *Kilis masalları derleme ve tahlil çalışması* (Yüksek Lisans Tezi). Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.
- Dursun, A. (2008). *Keloğlan masallarının tespiti ve tasnifi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Muğla Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla.

- Eliade, M. (1992). *İmgeler simgeler*. (M. A. Kılıçbay, Çev.) Ankara: Gece Yayınları.
- Ergin, M. (2005). *Dede Korkut kitabı*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Ergun, M. (2006). *Şor kahramanlık destanları*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Ersoy, N. (2000). *Semboller ve yorumları*. İstanbul: Zafer Matbaası.
- Frazer, J. (1996). *The golden bough*. London: Penguin Books Limited.
- Fromm, E. (1990). *Rüyalar masallar mitoslar (sembol dilinin çözümlenmesi)*. (A. Arıtan & K. H. Ökten, Çev.) İstanbul: Arıtan Yayınevi.
- Günay, U. (2011). *Elazığ masalları ve Propp metodu*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Karayanık, S. (2001). *Kırgız el comoktoru (Kırgız halk masalları) metni esasında Kırgızcada fül* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kocaaslan Uçkun, R. (2003). *Gagauz masallarının tip ve motif yapısı bakımından incelenmesi* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Lvova, E.L., İ. V. Oktyabrskaya, A. M. Sagalayev, M. S. Usmanova. (2013). *Güney Sibirya Türklerinin geleneksel dünya görüşleri. Kainat ve zaman. Nesnelere dünyası*. (M. Ergun, Çev.) Konya: Kömen Yayınları.
- Mirzahmetuli, M. (2004). Altın Jüzik / Altın Yüzük. *Başlangıçtan günümüze kadar Türkiye dışındaki Türk edebiyatları antolojisi, Cilt 27*, ss. 114-116. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Nibelunglar destanı*. (2001). (B. Umar, Çev.) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Öztürk, Ö. (2009). *Folklor ve mitoloji sözlüğü*. Ankara: Phoenix Yayınları.
- Platon (Eflatun). (1992). *Devlet*. (S.Eyüboğlu & M. Ali Cimcoz, Çev.) İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Rogers, M. (2014). *The esoteric codex: magic objects I*. Ebook. Erişim tarihi: 20.02.2017, <http://www.lulu.com/mark-rogers/the-esoteric-codex-magic-objects-i/paperback/product-21585399.html>
- Saçkesen, A. (2010). *Özbek masallarının tip ve motif yapısı* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Sakaoğlu, S. ve Ergun, M. (1991). *Türkmen halk masalları*. Ankara: Neyir Matbaası.
- Seyidoğlu, B. (2016). *Erzurum masalları*. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Soncino Babylonian Talmud*. (1935-48). (Epstein, I. R. D., Trans.) Tractate Gittin, Folio 68a. Erişim tarihi: 20.02.2017, http://www.halakhah.com/gittin/gittin_68.html
- Sümbüllü, Y. Z. (2000). *Türkmen masalları üzerine motif incelemesi (büyülü masallar)* (Yüksek Lisans Tezi). Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Şamlıoğlu, E. S. (2013). *Kırım Tatar masalları üzerine bir inceleme* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Şimşek, E. (2001). *Yukarıçukurova masallarında motif ve tip araştırması II*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Şincin, İ. B. (1997). *Cañar, at nerelü Altay kay çörçök I*. Gorno Altaysk.

_____ (2002). *Cañar, at nerelü Altay kay çörçök II*. Gorno Altaysk.

_____ (2004). *Cañar, at nerelü Altay kay çörçök III*. Gorno Altaysk.

Werner, E. T. C. (2008). *Çin mitleri ve efsaneleri*. (Ş. Duran, Çev.) İzmir: İlya İzmir Yayınevi.